

VII. ROZDZIAŁ SIÓDMY.

SKRĘCANI E.

A. Część pierwsza.

1. **Wzory podstawowe.** Pręt prosty (I. B. 4) jest skręcany, gdy obciążenia jego płytek (I. B. 11) są skręcające (II. B. 7). W układzie osi (II. B. 5) pręta bezwładnościowo-jednorodnego (I. B. 10) wyodrębniamy z pręta odkształconego płytkę obciążoną momentami:

$$M_0 \quad M_0' = M_0 + dM_0$$

różnoskrętnemi, leżącemi na osi X pręta, a więc prostopadłemi do ścianek:

$$F \quad F' = F + dF$$

płytki. Załóżmy, że pręt jest nieważki i że na bocznej powierzchni płytki niema obciążenia zewnętrznego. W tem założeniu przyrost dM_0 musi być równy zeru: wymaga tego równowaga płytki. Nadto, wobec:

$$R_x = R_y = R_z = M_y = M_z = 0$$

wzór (41) daje:

$$N_x = 0$$

a przeto, z warunków równowagi (29), w myśl założenia St. Venant'a: (II. B. 9):

$$\begin{aligned} T_x = N_x = N_y = N_z = 0 \\ \frac{\partial T_z}{\partial y} + \frac{\partial T_y}{\partial z} = 0 \quad \frac{\partial T_y}{\partial x} = \frac{\partial T_z}{\partial x} = 0 \quad . . . . (83) \end{aligned}$$

Układ naprężeń, czyniący zadość powyższym zależnościom i warunkowi brzegowemu (39) spełnia pięć równań (38). Szóste — daje nowy warunek:

$$\int_F (y T_y - z T_z) dF = M_0 \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (84)$$

Składowe odkształceń:

$$e_x = e_y = e_z = 0$$

$$g_x = 0 \quad g_y = \frac{T_y}{G} \quad g_z = \frac{T_z}{G}$$

czynią zadość czterem pierwszym równaniom warunkowym (I. A. 4). Dwa ostatnie dają:

$$\frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\partial T_y}{\partial y} - \frac{\partial T_z}{\partial z} \right) = \frac{\partial}{\partial z} \left(\frac{\partial T_y}{\partial y} - \frac{\partial T_z}{\partial z} \right) = 0$$

skąd bezpośrednio:

$$\frac{\partial T_y}{\partial y} - \frac{\partial T_z}{\partial z} = \text{const.}$$

2. Skręcenie jednostkowe. Zerowa wartość g_x wskazuje, że elementy dy, dz , leżące w polu F bieżącej płytki, nie pochyłają się ku sobie przy odkształceniu: każdy z nich obraca się jednak około osi X pręta o kąt:

$$o_x = \frac{\partial w}{\partial y} = - \frac{\partial v}{\partial z}$$

Wypływa to wprost ze wzorów (3 i 4).

Te same elementy dy, dz sąsiedniej ścianki F' płytki obróca się niewątpliwie o kąt:

$$o_x' = o_x + \frac{\partial o_x}{\partial x} dx$$

około tejże osi X .

Zatem przekrój F' obróci się względem sąsiedniego przekroju F o kąt:

$$\frac{\partial o_x}{\partial x} dx = \delta dx = \frac{1}{2} \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\partial w}{\partial y} - \frac{\partial v}{\partial z} \right) dx$$

skąd bezpośrednio:

$$2\delta = \frac{1}{2} \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\partial w}{\partial y} - \frac{\partial v}{\partial z} \right)$$

Kąt jednostkowy:

$$\delta = \frac{\partial o_x}{\partial x}$$

zwie się *skręceniem jednostkowym pręta*, stanowi bowiem kąt względnego obrotu około osi pręta — dwóch sąsiednich przekrojów, poprowadzonych w odległości jednostki długości tej osi. Po uwzględnieniu wzorów (3) i podstawieniu, otrzymamy:

$$\frac{\partial T_y}{\partial y} - \frac{\partial T_z}{\partial z} = 2G\delta \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (85)$$

3. Wyznaczanie naprężeń. Przy obrocie przekroju F pręta, promień wodzący ρ punktu bieżącego: (y, z) tego przekroju, pochylony pod kątem θ ku osi głównej Y , obróci się również o kąt: o_x , a punkt (y, z) — posunie się po kole promienia ρ o łuk:

$$o_x \rho$$

Składowe tego posunięcia na osiach Y, Z będą odpowiednio:

$$v = -o_x \rho \sin \theta = -o_x z \quad w = o_x \rho \cos \theta = o_x y$$

a przeto, po uwzględnieniu wzorów (3):

$$T_y = G \left(\frac{\partial u}{\partial z} + \delta y \right) \quad T_z = G \left(\frac{\partial u}{\partial y} - \delta z \right)$$

Podstawienie spełnia warunek (85) tożsamościowo. Warunek (84) da:

$$\delta = \frac{M_0}{GJ_0} - \frac{1}{J_0} \int_F \left(y \frac{\partial u}{\partial z} - z \frac{\partial u}{\partial y} \right) dF. \quad . \quad . \quad . \quad . \quad (86)$$

gdzie przez J_0 oznaczono moment biegunowy bieżącego przekroju pręta.

Wreszcie z warunków (83) mamy:

$$\frac{\partial^2 u}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 u}{\partial z^2} = 0$$

należy przeto dobrać taką funkcję u zmiennych: y, z , spełniającą powyższe równanie, aby, po wyznaczeniu δ z (86) składowe T_y, T_z czyniły zadość warunkowi brzegowemu (39) na całym obwodzie bieżącego przekroju.

Układ naprężeń, w ten, lub inny sposób wyznaczony słuszny jest dla pręta o stałym przekroju i przy niezmiennym momencie M_0 . Praktycznie — jest nadto wystarczająco przybliżony dla pręta o przekroju nader powolnie zmiennym i przy:

$$dM_0 \neq 0$$

4. **Wzory ostateczne.** a. Przekrój kołowy o promieniu R . Tutaj:

$$T_y = \frac{M_0}{J_0} y \quad T_z = -\frac{M_0}{J_0} z \quad T = \sqrt{T_y^2 + T_z^2} = \frac{M_0}{J_0} \rho \quad \delta = \frac{M_0}{GJ_0}$$

gdzie:

$$J_0 = \frac{1}{2} \pi R^4$$

Naprężenia skręcające T , prostopadłe do promieni wodzących ρ — rosną wraz z nimi proporcjonalnie od zera do naprężenia najwyższego:

$$T_0 = \frac{M_0}{W_0}$$

na obwodzie. Iloraz:

$$W_0 = \frac{J_0}{R}$$

zwie się *momentem wytrzymałości* na skręcanie przekroju kołowego.

b. Przekrój kołowy pierścieniowy o promieniu zewnętrznym R i wewnętrznym r . Kształt wzorów jest ściśle taki sam, jak dla przekroju kołowego pełnego, z wyjątkiem:

$$J_0 = \frac{1}{2} \pi (R^4 - r^4)$$

Naprężenia skręcające T , prostopadłe do promienia wodzącego ρ — rosną wraz z nim proporcjonalnie do naprężenia najmniejszego:

$$T_{mln} = \frac{M_0}{J_0} r$$

panującego na obwodzie wewnętrznym promienia r , aż do najwyższego:

$$T_0 = \frac{M_0}{W_0}$$

na obwodzie zewnętrznym przekroju.

Posunięcie osiowe:

$$u = 0$$

dla przekrojów kołowych; inaczej mówiąc, przy skręcaniu przekrój bieżący pręta o przekroju kołowym pełnym, lub pierścieniowym nie wicherzy się — pozostaje płaskim. Łatwo można udowodnić, że wszystkie inne przekroje nie mają tej własności.

c. Przekrój eliptyczny. Główna jego oś Y leży na półosi b , druga oś główna Z — na półosi c . Tutaj:

$$\begin{aligned} u &= \frac{M_0 (c^2 - b^2)}{G \pi b^3 c^3} yz & \delta &= \frac{M_0 (b^2 + c^2)}{G \pi b^3 c^3} \\ T_y &= \frac{2 M_0}{\pi b^3 c} y & T_z &= -\frac{2 M_0}{\pi b c^3} z \end{aligned}$$

Najwyższe naprężenie skręcające:

$$T_0 = \pm \frac{2 M_0}{\pi b^2 c}$$

prostopadłe do osi Y , panuje w punktach przecięcia się tej osi z obwodem, a więc na końcach jego małej osi.

d. Przekrój prostokątny. Główna jego oś Y jest równoległa do wysokości h , druga główna oś Z — do podstawy b przyczem $h \geq b$. Tutaj:

$$u = \delta \left[-yz + \frac{8b^2}{\pi^3} \sum_{n=0}^{\infty} \frac{(-1)^n}{(2n+1)^3} \cdot \frac{\sinh\left(\frac{2n+1}{b} \pi y\right)}{\cosh\left(\frac{2n+1}{2b} \pi h\right)} \sin\left(\frac{2n+1}{b} \pi z\right) \right]$$

Stąd skręcenie jednostkowe:

$$\delta = i \frac{M_0}{G b^3 h}$$

oraz największe naprężenie skręcające:

$$T_0 = j \frac{M_0}{b^3 h}$$

prostopadłe do osi Z . Panuje ono w punktach przecięcia się tej osi z obwodem. Spółczynniki obu wzorów podane są w następującym zestawieniu

$h:b$	1,0	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	1,75
$i:$	7,1134	6,4943	6,0197	5,6475	5,3504	5,1083	4,9082	4,6668
$j:$	4,8037	4,6744	4,5620	4,4813	4,3989	4,3296	4,2675	4,1848

$h:b$	1,8	2,0	2,5	3,0	4,0	5,0	10,0	∞
$i:$	4,5992	4,3729	4,0096	3,7977	3,5611	3,4323	3,2020	3,0000
$j:$	4 1594	4,0670	3,8817	3,7425	3,5504	3,4305	3,2020	3,0000

5. Bezpośrednie wyznaczanie naprężeń. Warunkowi brzegowemu (39) możemy uczynić zadość, biorąc:

$$T_y = \frac{\partial}{\partial y}(mK) \quad T_z = -\frac{\partial}{\partial z}(mK)$$

Tutaj przez m oznaczono niewiadomą narazie funkcję zmiennych: y, z , przez K — funkcję tych samych zmiennych — równania obwodu. Łatwo to dostrzec, zważywszy, że na obwodzie:

$$K(y, z) = 0$$

a przeto:

$$T_{y0} = (m)_0 \left(\frac{\partial K}{\partial y} \right)_0 \quad T_{z0} = - (m)_0 \left(\frac{\partial K}{\partial z} \right)_0$$

stąd dzieląc otrzymamy warunek (39).

Wyżej podane T_y, T_z spełniają równania (83), zatem funkcję m należy dobrać tak, aby czyniła zadość warunkowi (85):

$$\frac{\partial^2(mK)}{\partial y^2} + \frac{\partial^2(mK)}{\partial z^2} = 2 G \delta$$

Tą drogą otrzymane składowe naprężeń skręcających zawierać będą stałą δ , którą należy wyznaczyć z warunku (84):

$$\int_F \left[y \frac{\partial (mK)}{\partial y} + z \frac{\partial (mK)}{\partial z} \right] dF = M_0$$

W szczególnym przypadku stałej wartości:

$$\Delta_2 K = \frac{\partial^2 K}{\partial y^2} + \frac{\partial^2 K}{\partial z^2} = C$$

funkcja m również ma stałą wartość:

$$m_0 = \frac{M_0}{\int_F \left(y \frac{\partial K}{\partial y} + z \frac{\partial K}{\partial z} \right) dF} \quad . . . . . (87)$$

zatem:

$$T_y = m_0 \frac{\partial K}{\partial y} \quad T_z = -m_0 \frac{\partial K}{\partial z} \quad \delta = \frac{Cm_0}{2G}$$

W ogólnym przypadku zmiennego $\Delta_2 K$, wartość m_0 , wyznaczona z (87) da przybliżone wzory dla T_y , T_z , przeważnie wystarczająco ściśle dla praktyki.

6. Wzór St. Vénant'a stosuje się do przekrojów *pełnych*. Daje on w przybliżeniu skrócenie jednostkowe:

$$\delta = n \frac{J_0 M_0}{G F^4}$$

gdzie przez F oznaczono pole przekroju, przez J_0 jego biegunowy moment bezwładności. Spółczynnik liczbowy n wynosi średnio 40.

7. Przykłady: a. Przekrój kołowy pełny o promieniu R . Równanie obwodu:

$$K = y^2 + z^2 - R^2 = 0$$

daje:

$$\frac{\partial K}{\partial y} = 2y \quad \frac{\partial K}{\partial z} = 2z \quad \Delta_2 K = C = 4$$

możemy więc założyć, że m jest stałą:

$$m_0 = \frac{M_0}{2 \int_F (y^2 + z^2) dF} = \frac{M_0}{2J_0}$$

Tą drogą otrzymane wzory:

$$T_y = \frac{M_0}{J_0} y \quad T_z = -\frac{M_0}{J_0} z \quad \phi = \frac{M_0}{GJ_0}$$

są ściśle.

b. Przekrój prostokątny. Wysokość jego h jest równoległa do osi głównej Y , podstawa b do osi Z . Równanie obwodu:

$$K = -\left(y^2 - \frac{1}{4}h^2\right)\left(z^2 - \frac{1}{4}b^2\right)$$

daje:

$$\frac{\partial K}{\partial y} = -2y\left(z^2 - \frac{1}{4}b^2\right) \quad \frac{\partial K}{\partial z} = -2z\left(y^2 - \frac{1}{4}h^2\right)$$

$$\Delta_2 K = -2\left(y^2 + z^2 - \frac{b^2 + h^2}{4}\right)$$

zatem stała wartość funkcji m może dać tylko wzory przybliżone. Wobec:

$$\begin{aligned} & \int_F \left(y \frac{\partial K}{\partial y} + z \frac{\partial K}{\partial z} \right) dF = \\ & = \int_F \left(\frac{1}{2}b^2 y^2 + \frac{1}{2}h^2 z^2 - 4y^2 z^2 \right) dF = \frac{1}{18}b^3 h^3 \end{aligned}$$

mamy:

$$m_0 = \frac{18 M_0}{b^3 h^3}$$

skąd bezpośrednio:

$$T_y = \frac{9 M_0}{b^3 h^3} (b^2 - 4z^2) y \quad T_z = -\frac{9 M_0}{b^3 h^3} (h^2 - 4y^2) z$$

Te wzory, w założeniu $h \geq b$ dają najwyższe naprężenie skręcające:

$$T_0 = \pm 4,5 \frac{M_0}{b^2 h}$$

prostopadłe do osi Z . Panuje ono w punktach przecięcia się tej osi z obwodem.

B. Część druga.

1. **Skręcenie jednostkowe.** Pręt prosty, obustronnie osiowo osadzony w uchwytach, ma przekrój poprzeczny — stały na całej międzyuchwytowej długości L . Ta część pręta — przy względnym obrocie uchwytów ulega *skręceniu* — względnemu obrotowi poprzecznych przekrojów około osi X pręta.

Pomiar tych obrotów wymaga użycia skreťomierza. Jego dwa zaciskowe ostrza odcinają pierwotną pomiarową długość l — część całkowitej długości L międzyuchwytowej. Ich obrót względny około osi X pręta, mierzony w znacznem powiększeniu daje *skręcenie* pręta na długości l .

Wielkość tego skręcenia jest wogóle zależna od miejsca odcięcia l na L . Może być jednak niezależna, a nadto — proporcjonalna do l , a wtedy odpowiada jej *skręcenie jednostkowe* δ — stałe na całej długości L . Stanowi ono kąt obrotu względnego, około osi pręta — dwóch przekrojów poprzecznych wyodrębnionych w odległości jednostki długości tej osi. Skręcenie pręta na długości L międzyuchwytowej będzie więc:

$$\hat{O} = \delta L$$

w tym przypadku. Dla pręta o przekroju stałym jednolitym skręcenie jednostkowe jest stałe w dość znacznym obszarze zmienności obciążenia zewnętrznego, skręcającego.

2. **Naprężenia skręcające.** Oznaczmy przez M_o *moment skręcający* obciążenia zewnętrznego uchwytów. Dla pręta nieważkiego moment M_o stanowi zarazem obciążenie zewnętrzne przekroju bieżącego, prostopadłe doń, środkowe. Inaczej mówiąc moment M_o równoważy wypadkową naprężeń skręcających przekroju bieżącego.

W przekroju bieżącym F pręta nieodkształconego o stałym przekroju kołowym promienia R , wyodrębniamy punkt o współrzędnych biegunowych ρ, θ i przynależne mu poletko:

$$dF = \rho d\rho d\theta$$

Rzut na sąsiedni przekrój F' , poprowadzony w osiowej odległości dx , da odpowiedni punkt o *tych samych* współrzędnych ρ, θ , a więc i takie samo poletko:

$$dF' = \rho d\rho d\theta$$

Przekroje F, F' wyodrębniają z pręta płytkę bieżącą; poletka — jej cząstkę objętościową sześcienną — o przeciwległych ściankach dF i dF' i wysokości dx . Po odkształceniu przekrój F' obróci się około osi X pręta względem przekroju F o kąt δdx , przyczem oczywiście ścianka dF' przesunie się względem ścianki dF w kierunku prostopadłym do ρ o —

$$\rho \delta dx$$

Stąd przesunięcie jednostkowe $\rho \delta$, przynależne naprężeniu stycznemu T , prostopadłemu do ρ .

W obszarze sprężystości i proporcjonalności, według prawa Hooke'a:

$$T = G \rho \delta$$

gdzie G oznacza *spółczynnik sprężystości poprzecznej*. *Naprężenia skręcające* T dają układ znikomych momentów:

$$T \rho dF$$

o wypadkowej:

$$\int_F G \delta \rho^2 dF = G \delta \int_F \rho^2 dF = M_o$$

Stąd bezpośrednio:

$$\delta = \frac{M_o}{G J_o} \quad T = \frac{M_o}{J_o} \rho$$

Najwyższe naprężenie skręcające:

$$T_o = \frac{M_o}{W_o}$$

jest stałe na całym obwodzie i prostopadłe do R . We wzorach powyższych:

$$J_o = \frac{1}{2} \pi R^4$$

oznacza biegunowy moment bezwładności przekroju kołowego,

$$W_o = \frac{J_o}{R}$$

jego *moment wytrzymałości* na skręcanie.

3. Wzory ściśle i przybliżone dla największych naprężeń skręcających T_0 i skręceń jednostkowych δ :

a. Przekrój kołowy pełny średnicy D :

$$T_0 = \frac{16 M_0}{\pi D^3} \quad \delta = \frac{32 M_0}{G \pi D^4}$$

b. Przekrój kołowy pierścieniowy średnicy zewnętrznej D , wewnętrznej d :

a) grubościenny:

$$T_0 = \frac{16 M_0 D}{\pi (D^4 - d^4)} \quad \delta = \frac{32 M_0}{G \pi (D^4 - d^4)}$$

β) cienkościenny: średnica średnia $d_0 = \frac{1}{2} (D + d)$
 s — grubość ścianki znikoma:

$$T_0 = \frac{M_0}{1,57 d_0^2 s} \quad \delta = \frac{1,28 M_0}{G d_0^3 s}$$

γ) cienkościenny rozcięty w jednym miejscu radialnie.

$$T_0 = \frac{M_0}{1,05 d_0^2 s} \quad \delta = \frac{M_0}{1,05 G d_0 s^3}$$

c. Przekrój eliptyczny: a — półos wielka, b — mała

$$T_0 = \frac{2 M_0}{\pi a b^2} \quad \delta = \frac{M_0 (a^2 + b^2)}{G \pi a^3 b^3}$$

d. Przekrój eliptyczny pierścieniowy: B — mała półos obwodu zewnętrznego, $H = nB$ — wielka; b — mała półos obwodu wewnętrznego, $h = nb$ — wielka

$$T_0 = \frac{2 M_0 B}{\pi n (B^4 - b^4)} \quad \delta = \frac{(n^2 + 1) M_0}{G n^3 (B^4 - b^4)}$$

e. Trójkąt:

a) prawidłowy: b — jego bok

$$T_0 = \frac{20 M_0}{b^3} \quad \delta = \frac{46,188 M_0}{G b^4}$$

- β) równoramienny: h — wysokość, b podstawa; kąt pomiędzy równymi bokami nie przekracza 15°

$$T_0 = \frac{12 M_0}{h^3 - 1,26 b^3} \quad \delta = \frac{12 M_0}{G b (h^3 - 1,26 b^3)}$$

- f. Sześciobok prawidłowy: b — jego bok

$$T_0 = \frac{1,024 M_0}{b^3} \quad \delta = \frac{0,965 M_0}{G b^4}$$

- g. Ośmiobok prawidłowy: b — jego bok

$$T_0 = \frac{0,384 M_0}{b^3} \quad \delta = \frac{0,273 M_0}{G b^4}$$

- h. Przekrój, złożony z wysmukłych prostokątów:

$$T_0 = \frac{3 M_0 b}{n \sum (b_i^3 h_i)} \quad \delta = \frac{3 M_0}{n \sum (b_i^3 h_i)}$$

Znak sumy obejmuje wszystkie składowe prostokąty przekroju, b_i oznacza grubość, h_i — długość prostokąta i ; przez b oznaczono największą z pośród b_i . Spółczynnik $n=1$ — dla *kątownika*, 1,17 — dla *krzyżownika*, 1,3 — dla *dwuteownika*, dla *ceownika* zaś od 1,0 do 1,3.

- i. Przekrój skrzynkowy cienkościenny. Średnia długość boków: krótszych b , dłuższych h . Grubość boków krótszych s_b , dłuższych s_h . Przez s oznaczono *mniej*szą z dwóch ostatnich grubości:

$$T_0 = \frac{M_0}{2 b h s} \quad \delta = \frac{M_0}{4 G b^2 h^2} \left(\frac{b}{s_b} + \frac{h}{s_h} \right)$$

4. Praca sprężysta. W układzie osi (II. B. 5) pręta bezwładnościowo jednorodnego (I. B. 10) praca sprężysta dla płytki bieżącej (59):

$$dH = \frac{dx}{2G} \int_F (T_y^2 + T_z^2) dF$$

gdzie przez T_y , T_z oznaczono składowe naprężenia skręcających. Całkowaniem należy objąć pierwotny przekrój bieżący F pręta. Stąd dla odcinka x pierwotnej długości l pręta:

$$H_x = \int_0^x \frac{dx}{2G} \int_F (T_y^2 + T_z^2) dF$$

a dla całego pręta:

$$H = \int_0^l \frac{dx}{2G} \int_F (T_y^2 + T_z^2) dF$$

W szczególnym przypadku pręta o przekroju F kołowym pełnym, lub pierścieniowym:

$$H_x = \int_0^x \frac{dx}{2G} \int_F \frac{M_0^2}{J_0^3} \varrho^2 dF = \int_0^x \frac{M_0^2 dx}{2GJ_0}$$

. . . . . (88)

$$H = \int_0^l \frac{M_0^2 dx}{2GJ_0}$$

Wszystkie powyższe wzory są słuszne tylko w obszarze sprężystości i proporcjonalności tworzywa przy skręcaniu.

5. Granice S_0 , P_0 . Międzyuchwytowa część próbki ma przekrój kołowy, promienia R , stały na całej pomiarowej długości L . Zaciskowe ostrza skrotomierza, ustawione w odległości L , zaopatrzone są w lusterka, odbijające podziałkę skali w lunecie. Różnica odczytów daje kąt względnego obrotu skrajnych przekrojów długości L , — jako miarę skręcenia próbki na tej długości. Ten kąt dzielony przez L daje *skręcenie jednostkowe* ϕ , mnożony zaś przez R — *przesunięcie* względne owych przekrojów, jako łuk obwodu.

Dzieląc to przesunięcie przez L otrzymamy *przesunięcie jednostkowe* na obwodzie:

$$g_0 = \phi R = \frac{M_0 R}{GJ_0}$$

przynależne skrajnemu naprężeniu skręcającemu:

$$T_0 = \frac{M_0 R}{J_0}$$

panującemu również na obwodzie. Stąd dzieląc, mamy:

$$g_0 = \frac{T_0}{G}$$

W obszarze sprężystości stopniowym obciążeniom momentami skręcającymi M_0 — do skrajnych naprężeń T_0 — przynależą sprężyste przesunięcia:

$$g_0 L$$

ginące bez śladu po stopniowym odciążeniu próbki. Pierwsze różne od zera przesunięcie *niesprężyste* odpowiada skrajnemu naprężeniu skręcającemu, zwanemu *granica sprężystości* S_0 tworzywa przy skręcaniu. Po stopniowym obciążeniu do tej granicy, lub ponad nią i następnym stopniowym odciążeniu pozostaje przesunięcie niesprężyste:

$$g_{on} L$$

Zatem w obszarze niesprężystości skrajnemu naprężeniu skręcającemu:

$$T_0 \geq S_0$$

przynależy przesunięcie jednostkowe g_0 mieszane, złożone z części g_{os} sprężystej, ginącej wraz z obciążeniem, i części g_{on} , niesprężystej, pozostającej po odciążeniu. Przesunięcia niesprężyste:

$$g_{on} < 0,00001$$

praktycznie są równe zeru, a przeto *granica sprężystości tworzywa przy skręcaniu stanowi skrajne naprężenie skręcające* S_0 , *przynależne niesprężystemu przesunięciu jednostkowemu 0,00001 na obwodzie stałego kołowego przekroju próbki.*

W obszarze proporcjonalności naprężenia T_0 , zawarte w granicach:

$$P_0 \geq T_0 \geq 0$$

są proporcjonalne do posunięć jednostkowych g_0 sprężystych, lub do sprężystych części g_{os} przesunięć g_0 mieszanych. Naj-

wyższe naprężenie P_0 tego obszaru zwie się *granicą proporcjonalności* tworzywa przy skręcaniu. Zatem w obszarze proporcjonalności *spółczynnik sprężystości poprzecznej* G ma wartość stałą i może być mierzony zapomocą skreťomierza tak, (III. C. 4), jak E zapomocą ekstensometra.

6. Próba na skręćanie. Swoisty przyrząd maszyny probierczej samoczynnie kreśli wykres tworzywa przy próbie na skręćanie. Podstawowa oś wykresu daje w skali: skręćenia jednostkowe δ , lub przesunięcia jednostkowe g_0 na obwodzie stałego kołowego przekroju próbki. Druga oś prostopadła—daje skrajne naprężenia skręćające T_0 .

W obszarze sprężystości i proporcjonalności krzywa wykresu jest *prostą*, poza nim—nieznacznie się wygina, i zlekka pochyla ku podstawie wykresu. Górną granicę tego obszaru stanowi P_0 , gdy $S_0 > P_0$. W tym przypadku pomiędzy P_0 i S_0 leży obszar sprężystych przesunięć jednostkowych, nieproporcjonalnych do T_0 .

Poza S_0 poczyna się obszar niesprężystości — przesunięć jednostkowych mieszanych, zrazu nieznacznych, potem — coraz szybciej rosnących wraz z obciążeniem. Zatem w *początkowym obszarze niesprężystości* linja wykresu nieznacznie odbiega od prostej, zlekka chyląc się ku podstawie wykresu, natomiast w *końcowym obszarze niesprężystości* linja ta pochyla się ku niej coraz bardziej przy wzroście obciążenia, i przy najwyższem skrajnem naprężeniu skręćającym R_0 urywa się zagną. Próbka ulega ukręćeniu. To naprężenie R_0 , niszczące—zwie się *wytrzymałością* tworzywa na skręćanie. Zatem — przy bezpośredniem przejściu obszaru niesprężystości pierwotnego — w końcowy — krzywa wykresu jest ciągłą, a skręćenie jednostkowe — jednostajne na całej długości pomiarowej L próbki.

Przy przejściu pośredniem — początkowy obszar niesprężystości zagną się kończy na *granicy podatności* Q_0 tworzywa na skręćanie, stanowiącej zarazem początek pośredniego *obszaru podatności*. Obciążenie, przynależne Q_0 sprawia miejscowy nagły przyrost skręćenia jednostkowego δ , przyczem linja wykresu cofa się gwałtownie w tem miejscu, lub bieży równolegle do podstawy. Przy dalszem działaniu obciążenia, owo skupione, znaczne skręćenie rozszerza się—pokrywa całą długość próbki. Kończy się obszar podatności — zaczyna końcowy obszar niesprężystości i trwa aż do ukręćenia próbki.

Kąt względnego obrotu skrajnych przekrojów długości L próbki ukręćonej, zmierzony po dokładnem zetknięciu powierzchni

pęknięcia, stanowi miarę całkowitego skręcenia. Ten kąt, dzielony przez L daje *ukręcenie* O_0 .

Zatem próba tworzywa na skręcanie daje właściwe mu *cechy wytrzymałościowe*:

$$G, S_0, Q_0, R_0, O_0$$

Przy bezpośrednim przejściu początkowego obszaru niesprężystości w końcowy, *nieistniejącą granicę podatności* można ustalić sztucznie, jak przy próbie na rozciąganie (IV. B. 2).

7. Naprężenia dopuszczalne. Na zestawieniu podano *dopuszczalne skrajne naprężenia skręcające* k_0 w kg/cm^2 , a nadto wytrzymałość na rozciąganie R_r w kg/cm^2 . Naprężenia dopuszczalne uzależniono od rodzaju obciążenia: trwałego, powtarzanego i przemennego:

ZESTAWIENIE.

OBCIĄŻENIE:		TRWAŁE	POWTA- RZANE	PRZE- MIENNE
NAPRĘŻENIE:	R_r	k_0	k_0	k_0
Żeliwo	1300—1800	300— 350	180— 230	100—180
Żeliwo kowalne . . .	2000—3000	300— 400	200— 270	100—130
Stal zgrzewna	3000—4500	350— 500	220— 320	120—180
Stal zlewna	3000—4500	600—1200	350— 800	200—600
Stal „	4500—7000	900—1400	550— 950	300—700
Stal tyglowa	4500—9000	900—2000	600—1350	300—650
Stal niklowa	4500—9000	900—1500	600— 950	300—480
Stal lana	3500—6000	480— 950	300— 650	150—450
Miedź	2000—2700	300— 450	200— 300	100—150
Bronz	2000—2500	300— 400	200— 250	100—130
Bronz fosforowy . . .	3000—4500	450— 700	300— 450	150—230
Spiż	1800—2200	240— 320	150— 200	80—100
Mosiądz	2000—3000	320— 480	200— 320	110—160
Mosiądz przedni . . .	3500—6000	480— 800	300— 500	160—270
Glin lany	900—1200	110— 150	70— 100	40— 60
Dąb (drewno)	350— 500	8 — 16	5 — 11	3 — 5
Sosna, jodła	250— 400	8 — 14	5 — 9	2 — 4

Skrajne naprężenie skręcające T_o w każdym przekroju pręta prostego nie może przekroczyć k_o przy obciążeniu trwałem, lub zmiennem. Największa wielkość T_m naprężeń skrajnych T_o wyodrębnia *przekrój niebezpieczny*. Jego wymiary należy dobrać tak, aby:

$$T_m = k_o$$

Spełnienie tego warunku zabezpiecza pręt wytrzymałościowo: układ naprężeń skręcających nie wykracza poza obszar sprężystości i proporcjonalności.

C. Część trzecia.

1. **Siły niszczące.** Pręt prosty ulega *ukręceniu* w przekroju niebezpiecznym, gdy skrajne naprężenie skręcające T_m tego przekroju staje się równem wytrzymałości R_o tworzywa na skręcanie. Naprężenie niszczące:

$$T_m = R_o$$

przynależy *momentowi ukręcającemu*, — jedynej składowej obciążenia zewnętrznego przekroju niebezpiecznego. To obciążenie zawsze można wyznaczyć ze wzorów ogólnych.

Tak, dla nieważkiego pręta prostego o stałym przekroju kołowym średnicy D , przekrój niebezpieczny przynależy największemu momentowi skręcającemu, a przeto moment ukręcający:

$$M_u = M_m = \frac{1}{16} \pi D^3 R_o$$

Tak, np. dla stali o wytrzymałości 40 kg/mm^2 na skręcanie — moment ukręcający pręt dwucentymetrowej średnicy wynosi 628 kg. mm.

2. **Pręt prosty, jednorodnie zbudowany.** Środek O czołowej jego ścianki stanowi początek osi współrzędnych; oś X pokrywa się z osią pręta. Odciętej x przynależy przekrój bieżący. Ten przekrój dzieli pręt na dwie części; po sprowadzeniu obciążenia zewnętrznego jednej z nich do środka owego przekroju otrzymamy moment skręcający M_x na osi X . Przynależy mu skrajne naprężenie skręcające T_x . Największe z nich T_m — wyodrębnia